

20 *Besluit*

*En Jahwèh nam de mens en
plaatste hem in de Hof van Eden
met de opdracht deze te
bewerken en te bewaren.*

Gen. 2:15

Wanneer wij, aan het slot van dit boek gekomen, ons omwenden en pogen de ganse geologische geschiedenis der Lage Landen in één blik te vatten, doet zich het volgende beeld aan ons voor: heel in de verte, op honderden miljoenen jaren afstand, liggen de zeeën van het Cambrium en het Siluur vaag te glanzen, zich vergrotend en verkleinend en tenslotte verdwijnend wanneer na de Caledonische plooiingsperiode hoge gebergten omhoog gestoten worden.

Iets dichterbij, maar nog honderden miljoenen jaren ver, strekken zich in het Devoon wederom zeeën over onze gewesten uit, zeeën met, soms, koraalriffen. Maar ook zij worden kleiner, ze gaan over in moerassen, waar steenkoolbossen groeien. Tenslotte verheft zich wederom een gebergte, het Hercynische, waarin de Devoon- en Carbonlagen zijn samengeschoven als krantenpapier.

De bergen worden afgebroken. Woestijnen, pekelzeeën en tropenbossen strekken zich over onze gewesten uit; dinosauriërs, haaien, belemnietinktvisen leven hier, en wéér schuift een plooiingsbeweging door de aardkorst: de Saxonische. Op ongeveer 60 miljoen jaar afstand begint men de omtrekken van de Noordzee te onderscheiden. Zand en slib spoelen aan, worden in steeds dikker wordende lagen neergelegd in een voortdurend dalend gebied. Rivieren voeren hun water dwars door heuvelachtige streken, die later Ardennen, Eifel, Westerwald, Hunsrück en Taunus zullen worden, naar de zee die plaatselijk omzoomd wordt door bruinkoolwouden.

Het klimaat verandert. Tropenwarmte maakt plaats voor subtropische omstandigheden en op een paar miljoen jaar afstand van ons uitzichtspunt breekt het Pleistoceen aan met zijn afwisseling tussen gematigd warme klimaten en ijstijden. In Scandinavië, Groot-Brittannië en de Alpen gaan de bergen gletsjers dragen die zich als bewegende blauw- en groenwitte korsten over de wijde omgeving uitbreiden. Bij elk oprukken daalt de zeespiegel tientallen meters, vallen de ondiepe randzeeën droog en ontrolt zich over een groot deel van Europa een toendralandschap met stof- en zandstormen.

Besluit

Bij elk terugtrekken van het ijs lopen de randzeeën weer vol en trekken de toendra's weg tot in het zeer hoge noorden van het werelddeel om plaats te maken voor bossen van naald- en loofhout.

Tussen deze landschapsveranderingen door zien wij dan de eerste menselijke bewoners van deze streken. Het zijn gedrongen gestalten, gehuld in dierevellen, die met hun stenen bijlen bomen hakken en wilde dieren doden. Nog dichterbij, op rond tienduizend jaren afstand zijn mensen van ons postuur bezig rendierkudden te volgen en in de Eifel slaan de vlammen van de laatste vulkanen omhoog.

Dan breekt, op de voorgrond van ons beeld, het Holoceen aan. Slechts enkele duizenden jaren van ons verwijderd overstroomt de stijgende zee de laagte tussen Engeland en de stuwwallen van de Utrechtse Heuvelrug. West-Nederland komt tot stand, eerst als een lagune, een waddegebied dat begroeid raakt en vervolgens als een veenmoeras, waarin nu hier dan daar de golven brede zeegaten uitknagen. Op de zandgronden en in de heuvelgebieden legt de mens, niet meer gehuld in dierevellen maar in zelf geweven kleren, akkers aan en hij verzorgt zijn kudden. Romeinse cohorten rukken op uit zuidelijker streken, bouwen versterkingen, koloniseren grote gebieden en verdwijnen. De zee breekt opnieuw gaten in de kustgebieden, vooral in Zuidwest- en Noord-Nederland en verdrijft de bewoners, al blijven de Friezen op terpen wonen. Maar als dan de zee na enige eeuwen rust haar aanvallen voortzet, blijkt de mens het weer in gebruik genomen gebied niet meer te willen prijsgeven: hij bouwt dijken, verbetert de afwatering, gaat zelfs van de verdediging over in de aanval; meren worden drooggelegd, eilanden vergroot, zeearmen en baaien afgedamd.

Industrieën groeien op uit de voedingsbodem van menselijk initiatief, grondstoffen en arbeidsmarkt, de bevolking neemt toe, het land wordt tot de laatste vierkante meter in gebruik genomen, hetzij als landbouw-, tuinbouw-, bosbouw-, industrie-, woon- of recreatiegebied.

Ook de ondergrond wordt in het leven van het land betrokken. Boringen en mijnschachten dringen door tot in de overblijfselen van de steenkoolbossen en de woestijnzeeën, bruinkool wordt met treinladingen weggevoerd. Zand, klei en veen, olie, zout en aardgas worden aan de bodem onttrokken en in steeds sneller tempo verbruikt. Terwijl de mensen zich nog zo kort geleden in de barre strijd om het bestaan slechts met een paar honderd tegelijk in leven konden houden, wonen ze nu met miljoenen bij elkaar en hebben ze de natuur aan zich dienstbaar gemaakt, zowel bovengronds als ondergronds; in luttele eeuwen maken zij delfstoffen op, waarvan de vorming miljoenen jaren vergde.....

Besluit

De Lage Landen verkeren nu, na eonen lang veranderingen van het natuurlijke evenwicht te hebben ondergaan, in een toestand waarin als nieuw element de menselijke geest naar voren is gekomen, die zich o.a. uitte in een zich steeds verder ontwikkelende techniek en een steeds steviger greep op de natuur. Over de Lage Landen en vooral de kustgebieden daarvan is in verschillende toonaarden gezegd wat een Engelsman in de woorden samenvatte: 'God made the country, but the Dutch made Holland.' We moeten proberen te zorgen dat deze vlelend bedoelde woorden geen bijmaak krijgen in de zin van: God schiep het land en het was goed, maar de Hollanders.....'

Laten wij daarom niet vergeten te beseffen dat ook in onze gebieden de mens niet *buiten* de natuur staat en zonder meer alles naar zijn hand zou kunnen zetten. Wanneer de mens in het evenwicht waaraan hijzelf als aardbewoner deel heeft veranderingen aanbrengt, wekt hij evenwichtsverschuivingen op. Een verandering aan een kust op een bepaald punt kan aanleiding zijn tot afslag elders. Als men het water door dijken verhindert een bepaald gebied te overstromen, zal de algemene waterstand tussen die dijken hoger worden. Wanneer men grote delen van zijn gebied asfalteert of—om aan woningnood het hoofd te bieden—met woonwijken bedekt, stroomt het er op neervallende kostbare regenwater ongebruikt door het riool weg. Wanneer de mens ten behoeve van zijn landbouw het bos rooit of een prairiebegroeiing vernielt, kan bodemerosie de vruchtbare grond doen wegspelen en de rivieren zullen door het slib verstopt raken.

De natuur kan terugslaan, meestal harder naarmate de ingreep dieper ging en vaak op punten en momenten waar men het niet verwachtte. Zij noopt de mens in zijn eigen belang rekening met haar te houden. Dat rekening houden geldt niet alleen voor waterbouwkundige werken of activiteiten op het gebied van de landbouw, maar ook voor zaken die het algemene leefmilieu betreffen zoals het groen dat wij psychisch en fysiek nodig hebben of de lucht die wij inademen. Dat rekening houden met de natuur is dringender dan ooit nodig voor het plannen van stadsuitbreidingen, woon- en recreatiegebieden, het nemen van beslissingen over het al of niet aanleggen van vliegvelden en wegen, het al of niet doorgaan met inpolderen en het vestigen van industrieën.

De mens, levend op het aardoppervlak, in de aardatmosfeer en gebruik makend van de hem ten dienste staande grondstoffen, moet zich bewust worden dat hij als biologisch organisme en als lid van een gemeenschap deel uitmaakt van een evenwicht waarin hij niet ongestraft kan doorgaan met het aanbrengen van willekeurige verstoringen. Hij moet zich bewust worden dat hij de (zijn) Hof van

Besluit

Eden mag gebruiken en bewerken, maar ook moet beheren en bewaren. En dan niet alleen uit ethische motieven, maar evenzeer om de kwaliteit van zijn eigen voortbestaan.